

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА

щодо диференціації організації та змісту шкільної освіти в Україні

(кінець 30-х – перша половина 50-х рр. ХХ століття)

БЕРЕЗІВСЬКА Л. Д.

УДК 373.014.5(477) „193/195”

Нині одним із пріоритетних завдань державної освітньої політики України є створення умов для диференціації навчання, посилення професійної орієнтації та допрофільної підготовки, забезпечення профільного навчання, індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учнів відповідно до їхніх особистісних потреб, інтересів та здібностей [6, с. 335 – 336]. З огляду на важливість завдання виправданим є погляд у минуле, а саме осмислення державної освітньої політики радянського уряду наприкінці 30-х – у першій половині 50-х рр. ХХ ст. – складний час, по-

значений суспільно-політичними та соціально-економічними змінами довоєнного, воєнного й післявоєнного періодів.

Історіографічний аналіз проблеми підтвердив, що державна політика Української Радянської Соціалістичної Республіки в галузі шкільної освіти у визначених хронологічних межах щодо її різних аспектів була предметом дослідження українських істориків педагогіки (Л. Березівська, С. Лобода, О. Петренко, О. Пометун, О. Сухомлинська та ін.). Безпосередньо проблемі диференціації навчання в педагогічній теорії і праці окресленого періоду присвячені праці російських учених (О. Певцова, А. Резник, Г. Кувшинова). Мета нашої статті –

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

висвітлити особливості державної освітньої політики радянського уряду щодо диференціації організації та змісту шкільної освіти, зокрема види й форми диференційованого підходу, що набули розвитку в Україні наприкінці 30-х – у першій половині 50-х рр. ХХ ст.

У попередніх дослідженнях ми виявили, що ідея диференціації шкільної освіти відображена в діяльності керівних органів освіти в Україні кінця ХІХ ст. – 1932 р. як фактор підвищення ефективності навчального процесу з метою створення максимально сприятливих умов для розвитку індивідуальних можливостей, нахилів і здібностей кожного учня. Державна політика різних за своєю ідеологією урядів більшою чи меншою мірою була спрямована на створення умов для здійснення диференціації шкільної освіти за двома основними напрямками: диференціація організації та диференціація змісту. Водночас критерії внутрішньої та зовнішньої диференціації урізноманітнювалися, змінювалися, удосконалювалися.

На жаль, у 30-х рр. ХХ ст. українська система шкільної освіти втратила свої особливості в контексті суспільно-політичних трансформацій, підпорядкування педагогічної науки офіційній ідеології, згортання українізації та посилення русифікації, загальносоюзної державної політики, спрямованої на створення одноманітної школи (єдина десятирічна з 4-річною початковою школою, неповна 7-річна школа), єдиних навчальних планів, програм і підручників у державі, на ліквідацію активних методів навчання, професійних ухилів, вилучення праці як самостійного навчального предмета, перетворення шкіл сільської (з 1930 р. колгоспної) молоді, фабрично-заводських семирічок у неповні середні загальноосвітні школи, жорстку регламентацію навчального процесу, ігнорування справжніх потреб та нахилів учнів, вікових і психологічних особливостей учнів на користь підвищення якості освіти. У цьому руслі варто звернути увагу на той факт, що Наркомос УРСР не мав можливості діяти

самостійно й поставав як ретранслятор загальнодержавної освітньої політики, а шкільна освіта на теренах України розвивалася відповідно до розробленої в Москві нормативної бази.

Передусім звернемося до статистичних даних. У 1940 – 1941 н. р. у містах України налічували 3079 шкіл, у селах – 18593. Основна маса дітей у 1940 – 1941 н. р. навчалася в **неповних середніх (семирічних) і середніх (десятирічних) школах** [2, с. 6 – 7]. На кошти держави в 1938 – 1939 н. р. **створюють школи з інтернатами** для глухонімих дітей – 46, для сліпих – 10, для дітей з іншими фізичними вадами – 27 (**диференціація за станом здоров'я**) [2, с. 9].

Мережа шкіл України **за мовами викладання** на 1939 – 1940 н. р. була такою: з українською мовою навчання – 18661, російською – 2145, молдавською – 163, з іншими мовами навчання (єврейська, білоруська, татарська, казахська, туркменська та ін.) – 919 [10, с. 22].

Як повідомляв учений М. Гриценко, крім масових шкіл (30702), у 1940 – 1941 н. р. в Україні діяло 179 **спеціальних шкіл** у системі Наркомосу УРСР та багато шкіл і курсів у системі інших відомств: школи ФЗУ, гірпромучу, сільгоспучу, робітничо-технічні школи, виробничо-політехнічні школи, школи кустпрокооперації, художньо-керамічні школи, промислово-художні школи, різні курси масових професій та ін. [3, с. 120]. Як бачимо, наприкінці 30-х – на початку 40-х рр. загалом масова школа в УРСР була однотипною. Можна говорити лише про зовнішню диференціацію за станом здоров'я, національним та професійно зорієнтованим критеріями, що мала локальний характер (кількість таких шкіл була обмеженою).

Варто згадати і про те, що постановою „Про встановлення платного навчання в старших класах середніх шкіл і у вищих навчальних закладах СРСР і про зміни порядку призначення стипендій” (2 жовтня 1940 р.) з 1 вересня 1940 р. запроваджувалася плата за навчання для учнів 8 – 10 класів середніх шкіл,

яка створювала додаткові труднощі у здобутті молоддю освіти (скасовано 6 липня 1956 р.) [5, с. 45, с. 176 – 177].

Проте, як свідчать джерела, уже наприкінці 30-х рр. почали з'являтися перші сигнали про хиби діючої шкільної системи освіти. Так, нарком освіти УРСР Ф. Редько, підсумовуючи проведені іспити в 1938–1939 н. р., зацентрував увагу на виявлених недоліках: школа не дає учням достатніх практичних умінь, потрібних їм для роботи на підприємствах чи в апараті державних установ, куди вони приходять після закінчення школи; навчальні плани середніх шкіл не мають таких предметів, які знайомили б учнів з основами промислового чи сільськогосподарського виробництва; програми здебільшого теоретизовані, недостатньо пов'язані з практикою й виробництвом. Він уважав, що настав час переглянути навчальні плани і програми старших класів середньої школи з метою введення *спеціальних предметів і практичних занять*, щоб забезпечити підготовку до практичної діяльності випускників середніх шкіл [11, с. 8].

У статті „Про практичну підготовку випускників середніх шкіл” (1939) Ф. Редько обгрунтував ідею про необхідність надання середньою школою водночас з глибокими знаннями й загальною високою середньою освітою „деякої підготовки до життя, до майбутньої практичної роботи”. Це він аргументував передусім потребою забезпечення народного господарства освіченими висококваліфікованими кадрами, спираючись на доповідь голови радянського уряду В. Молотова на XVIII з'їзді партії, що свідчить про зміну орієнтирів державної шкільної політики й „необхідність перебудови навчання в середніх школах”, навчальних планів, програм і підручників [12, с. 7].

Питання про підготовку учнів середньої школи до майбутньої практичної роботи стало предметом обговорення пленуму Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (10 червня 1939 р.), широкої наради Наркомосу УРСР

(14 червня 1939 р.) з участю представників наркоматів, підприємств, науковців, педагогів. Воно широко дискутувалося у пресі, серед батьків і учнів. Загалом усі думки сходяться на тому, що „школа відставала від практичних вимог нашого життя, від темпів розвитку нашої промисловості” [12, с. 8]. З огляду на це нарком освіти наголосив на необхідності перебудувати шкільні програми й підручники, дотримуючись принципу зв'язку теоретичного навчання з виробництвом. Наводимо його міркування: „Чимало товаришів – педагогів і наукових працівників – висувують пропозицію про *фуркацію в старших класах середньої школи*. Ця пропозиція, очевидно, наближає виконання того завдання, яке стоїть перед нами. Звичайно, повертатись до суто професійної системи загальноосвітнього рівня ми не можемо, але ми в навчальних планах мусимо знайти місце для невеличкого запровадження *спеціальних дисциплін*” [12, с. 11].

Ф. Редько запропонував ліквідувати концентричність програм середньої школи і знайти час для спеціальних предметів, запровадити *практичні заняття в 9 – 10 класах*, порушити питання про підготовку в середніх школах вихователів для дитячих садків і дитячих будинків, шоферів, трактористів, кіномеханіків, лаборантів, організувати систематичні виробничі екскурсії, створити кабінети й лабораторії в школах для запровадження *фуркацій*, звернути особливу увагу на трудове виховання [12, с. 12 – 13].

В опублікованій статті „Середня школа і підготовка її випускників до практичної роботи” (1939) науковець С. Чавдаров, спираючись на міркування вчителів, учнів середньої школи й робітників, висловив міркування, що середня школа значною мірою відірвана від практики, викладання основ наук здебільшого формалізоване. Їхні пропозиції він узагальнив так: перебудувати викладання фізики, хімії, природознавства; запровадити в школі *спеціальні напрями* (індустріальний, сільськогосподарський, адміністративно-діловодський, педагогічний); *спеціалізацію шкіл* за

одним із напрямів; увести **додаткове навчання** з окремих видів роботи за вибором учнів (**фуркації**); знайомити учнів у школі з професіями [12, с. 22 – 24].

Як бачимо, вітчизняні науковці доводили необхідність повернення до шкільної практики зовнішньої та внутрішньої диференціації навчання.

Із початком Великої Вітчизняної війни посилювався інтерес до диференційованого навчання як викликаного часом заходу й на державному рівні. Говорячи про шкільну освіту в роки війни та післявоєнний період, варто звернути увагу на складні умови того часу: евакуація, окупація, руйнування, брак учителів, несистематична робота шкіл. Фактично в 1945 – 1958 рр. державна політика була спрямована на відбудову шкільної освіти.

1 вересня 1943 р. навчальний рік почався в багатьох школах східних областей України. На решті території Правобережної України й у західних областях, як повідомляв учений М. Гриценко, школи почали працювати залежно від звільнення цих територій від окупантів – в основному з 1 вересня 1944 р. [3, с. 179].

В умовах воєнного часу виникла потреба диференціювати шкільну освіту – для підлітків-працівників були організовані загальноосвітні школи нового типу: **школи робітничої молоді (ШРМ) і школи сільської молоді (ШСМ)**. Поява загальноосвітньої школи нового типу, з одного боку, пояснювалася потребами воєнного часу, а з іншого – це був перший крок держави в здійсненні диференціації шкільної освіти. Уряд зробив акцент на тому, щоб школярі від 8 до 15–16 років здобули початкову, основну чи середню освіту, оволоділи практичними навичками для роботи в одній із галузей народного господарства, що особливо актуалізувалося в умовах війни. 1 жовтня 1943 р. у містах почали відкривати загальноосвітні школи для навчання підлітків, які працювали на підприємствах. Ці школи в 1944 р. РНК перейменувала в ШРМ, які були семирічними (після закінчення можна було вступати до середніх спеціальних навчальних

закладів) і середніми (після закінчення була надана можливість вступати до вищих навчальних закладів) [5, с. 389 – 390].

Основними напрямками диференціації для ШРМ були такі: розподіл учнів за територіальним критерієм (міська й сільська молодь), віковим критерієм (від 14 до 18 років); організація профільного навчання (у ШРМ – промислової, у ШСМ – сільськогосподарської); поглиблене вивчення низки профільних предметів (тваринництво, рослинництво); доповнення основної класно-урочної форми навчання іншими формами – індивідуальні та групові консультації, сесійна форма навчання.

В Україні в 1944–1945 н. р. діяло 156 шкіл робітничої молоді (до кінця 1945–1946 н. р. школами робітничої було охоплено 98 тис. осіб); 575 шкіл сільської молоді, 500 класів при загальноосвітніх школах для навчання молоді, яка не мала початкової, семирічної чи середньої освіти, тобто для переростків [5, с. 179].

Позитивним був намір держави („Закон про п’ятирічний план відбудови і розвитку народного господарства СРСР на 1946–1950 рр.”, 18 березня 1946 р.) щодо подальшої організації **шкіл робітничої й сільської молоді** для навчання тієї частини молоді, яка в умовах війни, тимчасової окупації не могла здобути нормальну освіту в школі в поєднанні з розв’язанням інших важливих завдань, а саме: підвищення державних витрат на освіту, зокрема з метою збільшення кількості початкових, семирічних і середніх шкіл, забезпечення загального обов’язкового навчання дітей семирічного віку в місті та селі [5, с. 44].

Ще напередодні війни керівництво країни вирішило посилити серед населення патріотичні настрої, що вплинуло на всі суспільні сфери, зокрема й на шкільну політику. Саме в цей час в оточенні Й. Сталіна виникла ідея повернутися до **роздільного навчання хлопчиків і дівчаток** на зразок гімназії дореволюційної Росії [9, с. 80 – 83]. На початковому етапі нововведення мали візуальний характер: увели єдину, солдатського типу форму для хлопчиків (гімнастерка, кашкет, ремінь). До

травня 1941 р. уряд планував запровадити роздільне навчання, проте війна завадила цьому, і було вирішено поступово реалізувати цей план до 1943 р.

У вересні 1943 р. у ряді міст України запровадили роздільне навчання хлопців і дівчат (*диференціація за статевим, або гендерним, критерієм*). У постанові РНК СРСР „Про запровадження роздільного навчання хлопців і дівчат в 1943/44 н.р. у неповних середніх і середніх школах обласних, крайових міст, столичних центрів союзних і автономних республік і великих промислових міст” (16 липня 1943 р.) пояснювалися причини такого державного рішення: у спільному навчанні належно не враховані особливості фізичного розвитку хлопців і дівчат, їхня підготовка до праці та практичної діяльності, військової справи, не забезпечена дисципліна учнів. Для реалізації цього завдання з 1 вересня 1943 р. запроваджувалося роздільне навчання хлопців і дівчат у 1 – 10 класах усіх неповних середніх і середніх шкіл, створювалися окремі чоловічі і жіночі школи, де навчання в 1943 – 1944 н. р. мало здійснюватися за наявними навчальними планами неповних середніх і середніх шкіл [8, с. 66].

В Україні роздільне навчання хлопців і дівчат було запроваджено в 660 школах, з них – 314 чоловічих (205 тис. учнів) і 346 жіночих (240,4 тис. учнів). Усього в 1945 – 1946 н. р. роздільно навчалася близько 9% учнів від їхньої загальної кількості [1, с. 69]. Міністерство освіти УРСР затверджувало мережу навчальних закладів для кожної області. Наводимо статистичні дані на 1946 – 1947 н. р. У Львівській області шкіл з українською мовою навчання налічувалося 909, російською – 36, польською – 5, з них чоловічих – 23, жіночих – 22 [14, арк. 188]; у Херсонській області з українською мовою навчання – 788, російською – 65, вірменською – 1, узбецькою – 21 [14, арк.192]; у Закарпатській області: з українською мовою навчання – 694, російською – 5, мадярською – 101, румунською – 8 початкових, словенською – 1 початкова [14,

арк.199]; у Чернівецькій області: з українською мовою навчання – 417, російською – 15, молдовською – 106, єврейською – 1; у м. Чернівця: з російською мовою навчання – 3 чоловічі, 3 жіночі [14, арк. 204] тощо. Ці дані свідчать про те, що диференціація шкільної освіти практично здійснювалася водночас і за *гендерним і національним критеріями*.

Як свідчать джерела, у процесі запровадження роздільного навчання виникло ряд проблем: не завжди створені відповідні умови, особливо в сільській місцевості; відсутність достатньої кількості приміщень; брак підготовлених кадрів, фінансового забезпечення, матеріальних засобів; погіршення дисципліни, особливо серед хлопців тощо. Загалом у 1943 – 1954 рр. більшість шкіл функціонували як сумісні. Інколи спостерігалось таке явище, коли в першу зміну школа функціонувала як чоловіча, а в другу – як жіноча.

На становище загальноосвітньої школи України катастрофічно вплинув голод 1946 – 1947 рр. Багато дітей перестали відвідувати школу, деякі просили милостиню, працювали в колгоспах; поширилися безпритульність, злочинність [4, с. 10].

Так, в УРСР функціонувало **три типи навчальних закладів**: роздільного навчання, спільного навчання, змішаного навчання (перша зміна – чоловіча школа, друга – жіноча). Закономірно, що це нововведення, спрямоване на диференціацію навчання за статевим критерієм, мало позитивні і негативні характеристики. За матеріалами дослідниці О. Петренко, у 1953 – 1954 н. р. в УРСР діяло 12,25% неповних середніх шкіл з роздільним навчанням від загальної кількості і 27,46% від загальної кількості середніх шкіл, а всього на території України з урахуванням і сільських шкіл ця цифра становила 10,23% [7, с. 23].

Диференціація за статевою ознакою не мала масового характеру, а вводилася там, де школам з роздільним навчанням прагнули надати зразкового, елітного статусу порівняно зі звичайними школами. Так, постанова Ради Міністрів УРСР і ЦК КП(б)У „Про по-

ліпшення вивчення іноземних мов у семирічних і середніх школах УРСР” (9 травня 1946 р.) зобов’язала Міністерство освіти УРСР збільшити за навчальним планом кількість годин з 1946 – 1947 н.р. на вивчення англійської і французької мов, починаючи з 3 класу, у 135 семирічних і середніх школах обласних центрів, тобто з того часу почали функціонувати школи з поглибленим вивченням іноземних мов. Ця постанова також уможливила відкриття у м. Києві, Харкові та Одесі **чоловічих середніх шкіл-інтернатів з англійською мовою навчання для обдарованих дітей**, переважно сиріт, батьки яких загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни [8, с. 84 – 85]. Ці школи стали прообразом мовних спецшкіл.

Постановою РНК УРСР і ЦК КП(б)У „Про організацію **додаткового (одинадцятого) педагогічного класу** при 6 жіночих середніх школах” (13 вересня 1945 р.) Наркомосу УРСР у зв’язку з необхідністю збільшення кваліфікованих учителів для початкових шкіл дозволялося організувати в 1945 – 1946 н. р. при шести жіночих середніх школах додатковий (одинадцятий) педагогічний клас кількістю 25 учнів. До педагогічного класу приймали без екзаменів дівчат, які успішно закінчили десять класів і виявили нахил до педагогічної роботи [8, с. 81]. Постанова Ради Міністрів Української РСР і ЦК КП(б)У від 2 серпня 1946 р. надавала право Міністерству освіти організувати, починаючи з 1947 – 1948 н. р., на базі кращих середніх жіночих шкіл столиці й обласних центрів одинадцяті **педагогічні класи** (175) для підготовки за спеціальною програмою вчителів початкових класів. У 1951 р. такі класи було закрито, оскільки зросла мережа педагогічних училищ, що забезпечувала підготовку педагогічних кадрів [1, с. 84].

За побажанням батьків і вчителів з 1 вересня 1954 р. у радянських школах роздільне навчання хлопців і дівчат, за винятком уроків праці, було скасовано.

Навчальні плани, за якими працювали школи в 1947 – 1951 рр., включали вивчення

логіки і психології за наявності в школах підготовлених педагогів; було скасовано допризовну підготовку для хлопців 8 – 10 класів. Невеликих змін зазнали навчальні плани в 1954 – 1955 н. р. у зв’язку зі скасуванням роздільного навчання хлопців і дівчат та введенням у деяких школах, починаючи з 8 класу, виробничого навчання [1, с. 90 – 91; 5, с. 45, с. 184 – 185]. У післявоєнний період протягом десяти років навчальний план початкових класів особливо не змінився. Незначні зміни до навчального плану початкових класів було внесено з 1954 – 1955 н. р. – уведено уроки ручної праці.

Отже, державна політика радянського уряду щодо диференціації організації та змісту шкільної освіти кінця 30-х – першої половини 50-х років ХХ ст. мала суперечливий характер: з одного боку, спостерігалось прагнення зберегти уніфіковану школу в рамках тоталітарного суспільства, з іншого – гостра потреба в забезпеченні економіки кваліфікованими кадрами у воєнний і післявоєнний період спонукала уряд до змін. Проаналізовані джерела свідчать, що поняття „індивідуалізація”, „диференціація” не відображені в нормативних документах, проте трапляються у працях педагогів, освітніх діячів (С. Чавдаров, Ф. Редько). В УРСР функціонувала державна, централізована, авторитарна, платна, водночас диференційована за гендерним, територіальним, віковим критеріями, частково національним, професійно зорієнтованим, соціальним критеріями, трансформована в умовах війни в контексті суспільно-політичних, соціально-економічних, педагогічних та культурологічних детермінант шкільна освіта. Зовнішня диференціація організації шкільної освіти ґрунтувалася не на здібностях і нахилах учнів, а на їхній належності передусім до певної статі чи національності. Незважаючи на неоднозначність шкільної політики радянського уряду, все-таки вона уможливила збільшення кількості навчальних закладів різних типів на українських землях (ШРМ, ШСМ, чоловічі і жіночі школи та ін.). На зміст початкової та

середньої освіти впливали такі чинники: державна політика ідеологізації та русифікації; спрямована на відбудову народного господарства на нових технологічних засадах державна економічна політика; потреба в кваліфікованих кадрах, зокрема педагогічних. Загалом вимушена в умовах війни диференціація шкільної освіти стала поштовхом для її розвитку в другій половині 50-х рр. ХХ ст. – у період десталінізації, певної демократизації суспільства, науково-технічної революції та перебудови економічної сфери, про що йтиметься в наших подальших публікаціях.

III

III

Література

1. Бондар А. Д. Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917 – 1967) / Бондар А. Д. – К. : Видав. Київ. ун-ту, 1968. – 226 с.

2. Бухало С. Освіта на Радянській Україні / Бухало С. – К. : Укр. держ. вид-во, 1945. – 15 с.

3. Гриценко М. С. Нариси з історії школи в Українській РСР (1917 – 1965) / Гриценко М. С. – К. : Рад. шк., 1966. – 230 с.

4. Красножон Н. Г. Загальноосвітня школа України в контексті суспільно-політичного життя (1943 – 1953 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 „Історія України” / Н. Г. Красножон. – К., 2002. – 17 с.

5. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа : сб. докл. 1917 – 1973 гг. / сост. : А. А. Абакумова, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов. – М. : Педагогика, 1974. – 560 с.

6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки // Матеріали III Всеукр. з'їзду працівників освіти. – К.; Чернівці : Букрек, 2011. – С. 317 – 376.

7. Петренко О. Б. Гендерні підходи до освіти та виховання в історії вітчизняної школи і педагогіки (ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О. Б. Петренко. – К., 2011. – 43 с.

8. Постанови партії та уряду про школу. – К.; Х. : Рад. шк., 1947. – 152 с.

9. Пыжиков А. В. Раздельное обучение в советской школе / А. В. Пыжиков // Педагогика. – 2004. – № 5. – С. 78 – 84.

10. Редько Ф. А. До нових перемог / Ф. А. Редько // Ком. освіта. – 1939. – № 9. – С. 21 – 33.

11. Редько Ф. А. Іспити в школах / Ф. А. Редько // Ком. освіта. – 1939. – № 7. – С. 3 – 12.

12. Редько Ф. А. Про практичну підготовку випускників середніх шкіл / Ф. А. Редько // Ком. освіта. – 1939. – № 8. – С. 6 – 13.

13. Чавдаров С. Середня школа і підготовка її випускників до практичної роботи / С. Чавдаров // Ком. освіта. – 1939. – № 9. – С. 21 – 32.

14. Центральний Державний архів вищих органів влади та управління України, ф.166, оп.15, спр.133, 295 арк.

* * *

Березівська Л. Д. Державна політика щодо диференціації організації та змісту шкільної освіти в Україні (кінець 30-х – перша половина 50-х рр. ХХ століття)

У статті висвітлено особливості державної освітньої політики радянського уряду щодо диференціації організації та змісту шкільної освіти наприкінці 30-х – у першій половині 50-х років ХХ ст. Особливу увагу зосереджено на видах і формах диференційованого підходу, що набули розвитку в УРСР у воєнний та післявоєнний періоди. Доведено, що в УРСР функціонувала державна, централізована, авторитарна, платна, водночас диференційована за гендерним, територіальним, віковим критеріями, частково національним, професійно зорієнтованим, соціальним критеріями, трансформована в умовах війни в контексті суспільно-політичних, соціально-економічних, педагогічних та культурологічних детермінант шкільна освіта. Виявлено, що державна політика радянського уряду щодо диференціації організації та змісту шкільної освіти мала суперечливий характер: з одного боку, спос-

терігаємо прагнення зберегти уніфіковану школу в рамках тоталітарного суспільства, з іншого – гостра потреба в забезпеченні економіки кваліфікованими кадрами у воєнний і післявоєнний період спонукала уряд до змін. З'ясовано, що, незважаючи на неоднозначність шкільної політики радянського уряду, все-таки вона уможливила збільшення кількості навчальних закладів різних типів на українських землях (ШРМ, ШСМ, чоловічі і жіночі школи та ін.).

Ключові слова: шкільна політика, диференціація організації та змісту шкільної освіти, форми і критерії диференціації навчання.

Березовская Л. Д. Государственная политика относительно дифференциации организации и содержания школьного образования в Украине (конец 30-х – первая половина 50-х гг. XX века)

В статье показаны особенности государственной образовательной политики советского правительства относительно дифференциации организации и содержания школьного образования в конце 30-х – первой половине 50-х годов XX в. Особое внимание сконцентрировано на видах и формах дифференцированного подхода, которые получили развитие в УССР в военный и послевоенный периоды. Доказано, что в УССР функционировала государственная, централизованная, авторитарная, платная, в то же время дифференцированная за гендерным, территориальным, возрастным критериями, частично национальным, профессионально ориентированным, социальным критериями, трансформированная в условиях войны в контексте общественно-политических, социально-экономических, педагогических и культурологических детерминант система школьного образования. Определено, что, несмотря на противоречивость школьной политики советского правительства, все-таки она способствовала увеличению количества учебных

заведений разных типов на украинских землях (ШРМ, ШСМ, мужские и женские школы и др.).

Ключевые слова: школьная политика, дифференциация организации и содержания школьного образования, формы и критерии дифференциации обучения.

Bereziv's'ka L. D. The National Policy regarding the Differentiation of the Organization and Content of Secondary School Education in Ukraine (end of the 1930s – beginning of the 1950s)

The article uncovers the characteristics of the educational policy of the Soviet government regarding the differentiation of the organization and content of secondary school education in the late 1930s - early 1950s. Special attention is given to the types and forms of differentiation that were developed in the Ukrainian SSR during and immediately after World War II.

It is proved that the Ukrainian SSR operated state, centralized, authoritarian, and fee-paying educational system. At the same time, this system was differentiated according to gender, territorial, and age criteria; less common differentiation options included national identity, profession/vocation, and social status. Furthermore, World War II became a powerful factor of the socio-political, socio-economic, pedagogical, and cultural transformation of the secondary education of the time.

The author determines that, despite contradictory secondary school policies of the Soviet government, it contributed to the increase in the number of secondary educational institutions of different types in Ukraine (schools for the working youth, schools for the rural youth, schools differentiated by gender (single-sex schools), etc.).

Key words: secondary school policy, the differentiation of the organization and the content of secondary education, forms and criteria of the differentiation of instruction.

Стаття надійшла до редакції 08.07.2013 р.

Прийнято до друку 30.08.2013 р.